

Hastanede Çocuk ve Oyun

Eda KARGI*

Giriş

Oyun çocukluğun evrensel bir etkinliği ve çocuğun kendini ifade etme biçimidir. Yaşamın en işlevsel deneyimlerinden biri, bütünleyici bir parçasıdır. Mitchel ve Elmer (1937)'e göre, oyun ancak yaşamın kendisi tam olarak açıklanabildiğinde açıklanabilir. Bu nedendir ki insanoğlu oyun konusunda sürekli olarak yeni görüşler üretmektedir (Akt. Çelen, 2004)

Oyun çocuğun rahatlamasını, güven duymasını sağlar, gerginliğini azaltır. Çocuklar oyuna içsel olarak güdülenmişlerdir. Oyun sırasında çocuk duygusal doyum yaşar, düşüncelerinde yarattığı temsili rollerle “-miş gibi” yapar, sembolik işlevlerle isteklerini gerçekleştirir. Oyun esnektir ve çocuğun kontrolü elinde tuttuğu nadir fırsatlardan biridir. Erikson'a göre oyun, geçmiş, şimdiki ve gelecekteki deneyimleri yapılandırmak için olanak tanır (Clark, 2003). Oyundaki etkin deneme ve yineleme becerileri çocukların özümleme yapabilmelerine olanak sağlar, yeni durumların ve yaşantıların özümlemesine yol açar. Çocuk oyun sırasında günlük yaşantılarına benzer durumlar yaratarak ve bunların üstesinden gelerek denemeyi ve planlamayı öğrenir. Çocuk, oyunda olanı biteni kontrol eder ve daha az kaygı duyar. Erikson oyunu duygusal bir laboratuvar olarak görür. Çocuk burada çevresiyle baş etmeyi öğrenir. Oyun, gerilimi ve duyguların bastırılmasını azaltarak, örselenmelerin imgesel, düşsel olarak (*imaginative*) ödünlenmesine izin vererek tedavi eder. Çocuk oyun yoluyla kendini tanıma ve anlamayı

* Arş.Gör.Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitim Anabilim Dalı. ekargi@hacettepe.edu.tr

daha kolay başarır. Oyun çocukla dostça ilişki kurmak için uygun bir yoldur. Oyun ortamı duygular, engellemeler, vb. durumlarda rahatlama sağlar. Bu zengin yaşantı çocukta yenilenmeye, bütünlemeye ve yapıcılığa yol açar. Yetişkin çocuğun yaşantısını gözlemleyerek onu daha doğal olarak algılar, sözel tartışmaktansa, onunla oyun etkinliğinde ilişki kurar. Aynı zamanda oyun sırasında aldıkları rollerle çocukların gereksinimlerine ilişkin ipuçları elde edebilir.

Çocuk oyun yolu ile dış dünyayı analiz eder, zorlukların üstesinden gelir, duygusal problemlerini çözer ve toplumsallaşır (Michelet, 1999). Oyun, çocukların zevk aldığı bir etkinliktir. Oyun davranışları, özgün bir şekilde motive olunan ve içten gelen bir istekle güdülenen davranışlardır. Çocukların oyunla meşgul olmalarının nedeni eğlenceli olmasıdır. Nitelikli oyun becerileri gelişmiş çocukların, bilişsel gelişimleri, temsil yetenekleri, sosyal iletişimleri, dil becerilerinin geliştiği ve dolayısıyla da yaşam kalitelerinin arttığı ileri sürülmektedir. (Bergen, 2001).

Çocuğun geleceğe hazırlanmasında, yetişkinlerin önemli rolü vardır. Ancak yetişkinler genellikle kendi eğitimsel, mesleki ve toplumsal amaçları için çocuğun oyununu örgütleme, yapılandırma ve denetleme eğilimi içindedirler. Serbest oyun özerk ya da yalıtılmış değildir. Daha çok çocuğun dış güçlerin etkisinde kalmadan, oyun ve gelişimsel deneyimlerini eşlemesine olanak tanımaktır. Oyun çocuğun içsel güdülenmesi dışındaki herhangi bir güç ve şekillendiğinde zapt edilmiş hale gelir. Çocuğun oyun hakkı Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesinin 31.maddesinde “taraf devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oyun oynama ve yaşına uygun eğlence etkinliklerinde bulunma; kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar” ifadesinde de görüldüğü gibi vurgulanmıştır. (Artar, 2004).

Çocuk olumsuz deneyimlerini çabuk unutar. Koşullar son derece kötü olduğunda bile birlikte yaşadığı kişilerin ve kendi bulduğu yöntemlerin yardımıyla bunu kabul etmeye çalışır. Her fırsatta istekliliğini, meraklılığını, büyük yaşam sevgisini ortaya koyar. Temel gereksinimleri karşılanmadığında, doyuma ulaşma çabaları engellendiğinde ya da herhangi bir nedenden ötürü kesintiye uğradığında, direnç, gerilim ve çatışma içine düşer (Öktem, 1999). Çocuk oyun yoluyla sorunların üstesinden daha kolay gelir. Travmatik olaylardan sonra oynanan oyunlar, çocuğun travma ile ilgili birikmiş kaygısını yenmesini sağlar.

Hastanede Çocuk

Oyunun çocuğun yaşantısında gelişim alanlarına yönelik olumlu etkileri tartışılmaz. Özellikle akut ya da uzun süreli bir hastalık nedeniyle hastanede yatan çocuklarda oyun gereksinimi daha da artar. Çünkü çocuğun hastane yaşantısına ilişkin duyduğu korku ve kaygılarıyla baş etmesinde oyunun önemli bir yeri vardır.

Hastaneler giderek artan bir şekilde çocukların tedavi gördükleri servislere oyunu dahil etmektedirler. Oyunu çocuğa yönelik psikolojik bir ilk yardım olarak kullanılmaktadır. Hasta çocuk ister evde, ister okulda olsun oyun bir tedavi aracı olmaktadır. Hastanede çocukların oyun gereksinimlerine ve sembolik etkileşimlerine duyarlılık gösterilmezse sorunlar ortaya çıkabilir (Clark, 2003). Oyun hastanedeki yaşantıyı kolaylaştırıcı işlev görür.

Herhangi bir hastalık ya da ameliyat nedeniyle hastaneye yatış, çocuklarda zorlanmaya neden olur. Küçük çocuklar hastalığın nedeni kendilerine yeterince açıklanmadığında bunu kendilerine göre araştırmaya girişirler. Küçük çocuk hastalığın, yanlış davranışları nedeniyle kendisine verilmiş bir ceza olduğunu düşünebilir. Birçok çocuğa hasta olmaması için yeterince uyuması, doğru beslenmesi ve uygun giyinmesi söylenir. Bunların çoğunu uygulayan çocuk da hasta olabilir. Böyle bir durumda çocuk, kendini suçlar. Çocuğun inancına göre hastalığın etiolojisinde suçluluk ve utanç yatar. Okul öncesi dönem çocukları bile, kendilerine mantıklı açıklamalar yapıldığında hastalıkların nedenlerini kavrayabilirler.

Hastalık ve hastaneye yatış, çocuklarda gerilemeye neden olur. Artık çocuğun özerkliği kontrol altına alınmıştır. Çocuğun yaşadığı çaresizlik duygusu korku vericidir. Hastaneye yatış hareketliliği engeller, hareketlilik önlendiğinde saldırganlığın, merakın ve gerginliğin temel motor boşalımı mümkün olmaz. Hastalığın tedavisine ilişkin yapılan girişimler acı vericidir. Bu da dikkatin beden üzerinde yoğunlaşması ve gerçek dışı korkulara neden olur. (Baykara, Güvenir ve Miral, 1999). Hastalığın ve tedavinin yaratacağı duygusal travmayı, tam olarak engellemek mümkün olmamakla birlikte, tıbbî girişimler öncesi mutlaka ailenin ve çocuğun bilgilendirilmesi, korkmamasının sağlanması çok önemlidir. Özellikle çocuk servislerinde oyun odası ve oyuncakların bulunması ortamı çocuk için daha kolay baş edilir kılar. Örneğin, tedavi sırasında neden maske ve eldiven takıldığına açıklanması bile çocuğun korkularını azaltmaya yarar. Özellikle uzun süreli hastalıklarda çocuk ve ailenin gereksinimi diğerlerinden farklıdır. Bu tür durumlarda annesinin çocuğa refakat etmesine izin verilmeli, ziyaretler kısıtlanmamalı, ağırlı müdahalelerde ailenin çocuğun yanında bulunması sağlanmalıdır.

Hastanede yatan çocuklarda çok sık görülen tepkilerden bazıları da korkular, fobiler ve kaygılardır. Anne babası tarafından çeşitli durumlarda hastane ile ilgili işlemler ve hastane personeli ile korkutulan bir çocukta hastaneye yatırılma, bir cezalandırma kaynağına, yani hastane yaşantısına karşı duyulan korku, fobiye dönüşür ve çocuk ileride hastane ile ilgili durumları kabullenmek istemez. (Bilir ve Baykoç Dönmez, 1995).

Hastanede yatmanın yanısıra rutin bir kontrol için yapılan doktor ziyareti bile küçük çocuklar için stres verici bir yaşam olayıdır. Doktor muayenesi sırasındaki pek çok olay korkutucu veya rahatsız edici olabilir. Örneğin tanımadığı bir kişi ya da kişiler tarafından bedenine müdahale edilmesi, hareketlerinin kısıtlanması, yabancı

insanların karşısında giysilerini çıkartmak zorunda kalması, iğne yapılması gibi girişimler... Özellikle de doktora gitme durumu ani bir hastalık ya da kaza sonucu ise, çocuk hiçbir hazırlık ve açıklama yapılmadan ağırlı tıbbî girişimler için zorla zaptedilmiş ise, bu durum travmanın etkisini daha da arttırmaktadır. Ya da çocuk korku verici uyaranlara maruz kalmışsa örneğin, tedavi araçları, kan ya da ailesinin stresli ve kaygılı durumunu görmek gibi. Araştırmacılar, hastaneye yatışın ve tıbbî girişimlerin çocukların duygu durumu üzerindeki olumsuz etkileriyle uzun yıllar boyunca ilgilenmişlerdir. Araştırmalar daha az şiddetli tehlike içeren rutin doktor ziyaretlerinin bile uzun vadede stres ve kaygı yaratma potansiyelinin olduğunu belirtmektedirler. (Jessee ve ark. 2000).

Hastanede Oyun

Oyun hastanede yatan çocukları rahatlattığı gibi, onların duygularını ve düşüncelerini anlayabilmek açısından da yararlı bir araçtır. Hastanede yatan çocuklar için oyun olanağının yeterli bir şekilde sağlanabilmesi için, oyun alanı ve oyun materyallerinin iyi düzenlenmesi gerekmektedir. Hastanedeki oyun odaları, çocuk için servis ortamından çok farklıdır. Orada oyun oynarken rahattır, acı duymayacaktır. Kısa bir süre için de olsa, kurduğu oyunun dünyasında yaşayacak, sıkıntılarından, kaygılarından uzaklaşacak, bu arada çocuğun hareket edebilme gereksinimi de sağlanmış olacaktır. Hastanede yatan özellikle küçük bebekler ve okul öncesi dönem çocuklarının, annelerinden ayrı olmalarının yarattığı duygusal çöküntü çözüm bulunması gereken önemli konulardan biridir. Bu çocuklarda oluşan korku, kaygı, düşmanlık ve saldırganlık, içine kapanma, gerileme gibi tepkileri azaltmak veya giderebilmek için çözüm yollarından ilki anne ile güvenli ilişkisini sürdürebilmesi için, olanak sağlanmasıdır. Bununla birlikte sorunların en iyi çözüm yollarından biri hastanede çocuğa oyun olanağının sunulmasıdır. Çocuğa ulaşmanın en iyi yollarından biri oyundur. Oyun sağlıklı gelişimin temel ögesidir. Küçük çocukların dil becerileri henüz kendilerini ifade edebilecek düzeyde olmadığından, oyun aynı zamanda çocuk için bir kendini ifade etme aracıdır. Öte yandan oyun, çocuğun öğrenmesi için de en önemli araçtır.

Hastalık ve hastaneye yatış döneminde çocukların kaygıları, tepkileri, korkuları bazen yetişkinler tarafından açıkça görülebilirken bazen de bazı çocukların bu tür duygularını hiç belli etmedikleri görülür. İşte özellikle bu durumda olan çocuklar için oyun çok değerli bir araç olarak kullanılabilir. Oyun hasta çocukları rahatlattığı gibi, onların duygularını ve düşüncelerini anlayabilmek açısından da yararlı bir araçtır. Çocuk hastanedeki oyun odasında oyun oynarken rahattır, acı duymaz, sınırlı bir sürede de olsa, kurduğu oyunun dünyasında yaşayacak, sıkıntılarından, kaygılarından uzaklaşacaktır. Aynı zamanda hareket edebilme gereksinimi de sağlanmış olacaktır. Ayrıca oyun sırasında kendisiyle düzenli olarak ilgilenen bir kişinin olması, çocuğun

güvenini artırır. Çocuğun normal yaşantısının herhangi bir nedenle kesintiye uğraması örneğin hastaneye yatırılma, evden uzaklaşma gibi durumlarda çocuk güvenini kaybeder. Süregen ya da akut olsun, bedensel hastalıklar çocuk için önemli bir örselenme kaynağıdır. Çoğu zaman, tedavi ekibi, ortaya çıkan fiziksel sorunlara yoğunlaşır. Ancak bu fiziksel sorunların yanı sıra, çocuğun aynı zamanda korkmuş olduğu ve kendini güvensiz hissettiği göz ardı edilmemelidir. Bedensel tedavinin yanı sıra psikolojik destek de gereklidir. Hastane ortamı çocuk için kaygı verici bir ortamdır. Ancak bekleme odasında çocuklar için cazip oyuncakların bulundurulması ve çocuğun oyun oynaması, kaygısını azaltıcı bir rol oynayacaktır. Farklı yaş gruplarındaki çocuklar için oyun odalarının bulunması, bu odalarda çocuklarla ilgilenebilecek uzman kişilerin bulunması ve çocuklara rehberlik edebilmeleri sağlanmalıdır. Çocuk her zaman hareketsizliğe karşı gerilim duyar. Bu nedenle hareketsiz bırakılmamalıdır. Steril bir çevrede, yataktan başka bir şey görmeden, uzun zaman yatmak çocuk için korkunç bir travmadır. Oyun odasında kendilerini güvenli hissederler, diğer çocuklarla etkileşim sağlama olanağı elde ederler.

Kaminski ve arkadaşları (2002), Wisconsin Üniversitesi Hastanesi çocuk sağlığı kliniğinde çocuklara duygusal destek ve eğlence sağlamak amacıyla, evcil hayvanlarla terapi programı geliştirmişlerdir. Hastanede yatarak tedavi görmekte olan 70 çocuk bu programa katılmıştır. Gerek çocukların kendi ifadeleri gerekse yapılan tetkikler, kan basıncı, kalp atımı, *cortisol* salınımı gibi ölçümler ve ailelerin çocuklarının duygudurumlarına ilişkin görüşleri de, evcil hayvanları kullanarak oluşturulan terapi programının çocuklar üzerinde olumlu etki yarattığı sonucunu göstermiştir. Evcil hayvanlarla terapi programından yararlanan çocuklarda olumlu etki ve ilerlemeler saptanmıştır.

Çocuklar hastane ortamında kaygı ve strese maruz kalırlar. Oyun ve bütün oyunla tedavi yaklaşımları, çocukta oluşan bütün gerilimleri yatıştırma yardımcı olur ve onun yeni ve potansiyel olarak korkutucu çevreye uyumunu kolaylaştırır. Oyun çocuğun dünyasında çevresinde olup bitenleri öğrenme yoludur ve çocuğun, bize dünyayı nasıl anladığını gösterme yoludur.

Oyun yoluyla çocukların korkularını, ilgilerini ya da yanlış anlamalarını fark edebiliriz. Çocuk hastanede hastalığı ile ilgili süreci, kendisine neler olacağını öğrenmesinin de bir yolu olabilir. Örneğin, konusu sağlık ile ilgili bir sembolik oyun sürecinde, çocuk bir bebeği ya da bir ayıcığı, "hasta"ymış gibi kullanabilir ve neler olacağını deneyimleyebilir. Tıbbî girişimler sırasındaki olayları ve duygularını yansıtmak için fırsat bulur. Sağlık ekibi, çocuğa uygulanacak girişimler hakkında aileyi dikkatli ve ayrıntılı bir şekilde bilgilendirmeli, ve ailede bu bilgileri uygun bir anlatımla çocukla paylaşmalıdır. Çocuk kuşkusuz, başlangıçta ve ilerleyen süreçte kendisine neler yapılacağını bilmek ister.

Gerek bedensel ve psikolojik olarak sağlıklı olma durumunda gerekse hastalık döneminde, evde, okulda, hastanede, bahçede, kırdada, kentte hangi durum, koşul ve bağlamda olursa olsun insanlık çocuğun oyun oynama hakkını tanımakla ve çocuğa gereksinim duyduğu koşulları sunmakla yükümlüdür.

Kaynaklar

- ARTAR, M. (2004). "Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların oyun hakkına ilişkin tutumları", *Türkiye'de çocuk oyunları: Araştırmalar*. Yayına haz. Neslihan Güney ve Bekir Onur. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.
- BAYKARA, A., GÜVENİR, T. ve MİRAL, S. (1999). "Hastalık ve hastaneye yatışın çocuklar üzerindeki etkileri", *Ben Hasta Değilim* (içinde). Yayına haz. Aysel Ekşi. Nobel Tıp Yayınevi, Ankara.
- BERGEN, D. (2001). *Pretend play and young children's development*. ERIC-EECE Digests. www.ericcece.org / 20.12.2004.
- BİLİR, Ş. ve BAYKOÇ DÖNMEZ, N. (1995). *Çocuk ve Hastane*. Sim Matbaacılık, Ankara.
- CLARK, D. C. (2003). *In Sickness and in Play. Children coping with chronic illness*. Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, London.
- ÇELEN, N. (2004). "Anne-babaların çocuğun 'oyun hakkı'na ilişkin tutumları", *Türkiye'de çocuk oyunları: Araştırmalar*. Yayına haz. Neslihan Güney, Bekir Onur. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.
- JESSEE P, WILSON H. ve MORGAN, D. (2000). "Medical play for young children", *Childhood Education*, (76), 4, ss. 215-218.
- KAMINSKI, M., PELLINO, T. ve WISH, J. (2002). "Play ana pets: The physical and emotional impact of childlife and pet therapy on hospitalized children", *Children's Health Care* (31), 4, p:321-335.
- ÖKTEM, F. (1999). "Oyun tedavisi", *Ben Hasta Değilim* (içinde). Yayına haz. Aysel Ekşi. Nobel Tıp Yayınevi, Ankara.

Özet:

Oyun, çocukların gerilimini azaltan en güçlü ve en etkili araçtır. Çocuklar, örneğin hastalık ve hastaneye yatma gibi zorlu ve hoşnutsuzluk veren durumların yarattığı olumsuz psikolojik etkilerle oyun yoluyla başedebilirler. Oyun düşsel olanla gerçek olanın bulunduğu yerdir. Çocuğun duygularını, korkularını, çatışmalarını dışa vurmasını olanaklı kılar. Özellikle hastanede, tıbbi oyuncaklarla oynanan sembolik oyunlar, çocukların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine, hastane yaşantısını anlamlandırabilmelerine, çatışmalarını çözümlayebilmelerine ve hastalığın psikolojik etkileriyle etkili bir şekilde başetmelerine yardımcı olur.

Anahtar Sözcükler: Hastanede çocuk ve oyun, hastalıkla başetme.

Abstract:

Play is one of the most powerful and effective means of reducing children's stress. Children act out unpleasant experiences and minimize resulting negative psychological impact through play. Fantasy and reality meet in play, allowing fears and conflicts to be confronted and conquered. Medical play, which often includes using pretend medical equipment, allows children to express thoughts and feelings, assimilate reality, resolve internal conflicts, achieve mastery and cope effectively.

Keywords: Coping with illness, medical play, children in hospital.

Abmet YÜKSEL Arşivi